

Ks. Stanisław Witkowski MS
UPJPII, Kraków

MAGNIFICAT – HYMN SŁAWIĄCY BOŻE MIŁOSIĘRDZIE (Łk 1, 46-56)

4

WSTĘP

Perykopę z Łk 1, 46-56 nazywa się *hymnem uwielbienia* lub *psalmem dziękczynienia*¹. Jej nazwa *Magnificat* odzwierciedla łacińskie tłumaczenie greckiego czasownika μεγαλύνει – *chwali, uwielbia*. We fragmencie z Łk 1, 39-45 Elżbieta rozpoznała wielkość Maryi, Matki Pana, natomiast w 1, 46-56 to Maryja zwraca się do Boga, któremu zawdzięcza swoje wyjątkowe miejsce w historii zbawienia. Magnificat jest pierwszym spośród hymnów, które Łukasz umieścił w Ewangelii Dzieciństwa. Jego kompozycja zawiera paralelizmy synonimiczne i antyetyczne². Ten typ literackiej ekspresji był dobrze znany w późniejszym okresie literatury żydowskiej (1Mch, Jdt, 1QM)³ i charakteryzował się stałym odwoływaniem się do fragmentów Pisma⁴.

- 1 Por. D. L. Bock, *Luke*, vol. I (1, 1–9, 50), Grand Rapids 1994, s. 146.
- 2 Por. G. Rossé, *Il vangelo di Luca. Commento esegetico e teologico*, Roma 1992, s. 69.
- 3 Por. J. A. Fitzmyer, *The Gospel According to Luke (I-IX)*, Garden City, New York 1981, s. 359.
- 4 Por. G. Rossé, *Il vangelo di Luca. Commento esegetico e teologico*, dz. cyt., s. 69. Najbliższą jego paralelę literacką odnajdujemy w hymnie Anny w 1Sm 2, 1-10. Por.

Magnificat jest prawdopodobnie judeochrześcijańskim hymnem uwielbienia i wdzięczności za zbawienie, którego Bóg osobiście dokonał na korzyść ubogich i pokornych, reprezentujących resztę wiernego Izraela. Hymn miał powstać w środowisku *ubogich Jahwe* wśród wspólnot palestyńskich⁵. Łukasz posłużył się więc kantykiem liturgicznym już istniejącym. Brak w nim całkowicie bezpośredniego odniesienia do Jezusa i macierzyństwa Maryi⁶. Ewangelista dokonał w hymnie pewnych redakcyjnych zmian, szczególnie w w. 48b, i umieścił go w aktualnym miejscu, dostosowując go do kontekstu⁷.

STRUKTURA PERYKOPY

W strukturze tekstu z Łk 1, 46-56 możemy wyróżnić następujące elementy:

wersety 46-50 – uwielbienie Boga za dzieło dokonane w Maryi,

wersety 51-53 – uwielbienie Boga za działanie obejmujące wszystkich ludzi,

wersety 54-55 – uwielbienie Boga za dobro wyświadczone Izraelowi,

werset 56 – powrót Maryi do domu.

UWIELBIENIE BOGA ZA DZIEŁO DOKONANE W MARYI (ww. 46-50)

Maryja⁸ rozpoczyna swój hymn od wychwalania Pana. Wyrażenie ἡ ψυχὴ μου – *dusza moja* akcentuje uwielbienie pochodzące z samej głębi

D. L. Bock, *Luke*, vol. I (1,1–9,50), dz. cyt., s. 149.

5 Tamże.

6 Por. O. da Spinetoli, *Luca. Il vangelo dei poveri*, Assisi 1982, s. 85.

7 Por. G. Rossé, *Il vangelo di Luca. Commento esegetico e teologico*, dz. cyt., s. 70.

8 Zamiast „*Maryja rzekła*” niektóre manuskrypty zachodnie (łacińskie) mają wersję „*Elżbieta rzekła*”. Od około stu lat komentatorzy dyskutowali nad tą kwestią. 26 czerwca 1912 Papińska Komisja Biblijna rozstrzygnęła, iż Magnificat należy przypisać Maryi, a nie Elżbiecie. Jednak nie oznacza to, że Maryja ułożyła i wypowiedziała ten

4. Magnificat – hymn sławiący boże miłosierdzie

osoby i stanowi paralelizm synonimiczny względem τὸ πνεῦμα μου – *duch mój*⁹ (por. w. 47). Ἡ ψυχὴ μου jest innym określeniem opisującym ludzkie ja¹⁰ (por. Ha 3, 18; 1Sm 2, 1-2; Ps 35 (34), 9 i łączy się z czasownikiem μεγαλύνειν – *czynić wielkim, powiększać* (por. Mt 23, 5), w sensie zaś przenośnym: *wysławiać, uwielbiać*. Pochodzi on od słowa μέγας – *wielki*. W naszym tekście μεγαλύνειν¹¹ stanowi odpowiedź na *wielkie rzeczy* (μέγала), jakich Bóg dokonał w Maryi. Określenie μέγала przywołuje także Jego interwencje w historii, a przede wszystkim wyzwolenie z Egiptu (por. Pwt 10, 21; 11, 7; 2Sm 7, 21-23). Uwielbienie wypływa więc z doświadczenia potężnego działania Boga¹².

Akt uwielbienia wzmacnia także czasownik ἀγαλλιᾶν, który opisuje radość eschatologiczną, jak to sugeruje rzeczownik ἀγαλλίασις – *radość*, występujący w Łk 1, 14 a szczególnie w 1, 44. Ogarnia ona Maryję zarówno wewnątrz jak i zewnątrz¹³. Forma czasownikowa wyrażona

hymn uwielbienia. Najprawdopodobniej pochodzi on ze źródła judeochrześcijańskiego i został wprowadzony do tekstu Ewangelii. Por. L. Sabourin, *L'Évangile de Luc. Introduction et commentaire*, Roma 1985, s. 73-74. Łatwo go bowiem odłączyć do aktualnego kontekstu i umieścić w. 56. zaraz po w. 45. Bez hymnu Magnificat sceny: Zwiastowania i Nawiedzenia byłyby bardziej jednorodne pod względem literackim. Tamże, s. 76; por. także J. Nolland, *Luke 1-9, 20*, Word Biblical Commentary, vol. 35a, ed. R. P. Martin, Dallas, Texas 1989, s. 74; H. Langkammer, *Ewangelia według św. Łukasza, [w:] Pismo Święte Starego i Nowego Testamentu w przekładzie z języków oryginalnych*, Lublin 2005, s. 65. Należy też zauważyć, że w w. 56. nie pojawia się ponownie imię Elżbiety. Jest to również dowód, że pierwotnie w. 56. znajdował się po w. 45. Por. H. Schürmann, *Das Lukasevangelium. Erster Teil, Kommentar zu Kap. 1, 1-9*, 50, Leipzig² 1971, s. 77.

9 Por. D. L. Bock, *Luke*, vol. I (1, 1-9, 50), *dz. cyt.*, s. 148. W języku hebrajskim określenie *moja dusza* zastępuje *ja* (por. Rdz 27, 4.25; Ps 34 (33), 3 i pojawia się w paralelizmie z *mój duch* w LXX (por. np. Mdr 15, 11). Por. J. A. Fitzmyer, *The Gospel According to Luke (I-IX)*, *dz. cyt.*, s. 366.

10 Por. D. L. Bock, *Luke*, vol. I (1, 1-9, 50), *dz. cyt.*, s. 148.

11 Czasownik μεγαλύνειν – *wysławiać* jest terminem Łukaszkowym, jednak dość rzadko występującym (w Ewangelii Łukasza pojawia się 2 razy, w Dziejach zaś 3 razy). Częściej Łukasz stosuje słowo αἰνεῖν – *wielbić* (3 razy w Ewangelii i 3 w Dziejach) oraz δοξάζειν – *uwielbiać, otaczać chwałą* (9 razy w Ewangelii i 5 razy w Dziejach).

12 Por. S. Grasso, *Luca*, Roma 1999, s. 77.

13 Termin ἀγαλλιᾶν opisuje radość ogarniającą całą osobę. Por. A. Valentini, *Il Magnificat e l'opera lucana*, Rivista Biblica 33 (1985), s. 400.

w aoryście ἡγαλλίασεν – rozradował się jest nietypowa w stosunku do jej paraleli użytej w 1, 46 w czasie terazniejszym μεγαλύνει – wysławia, uwielbia. Paralelizm wskazuje, iż aoryst ma charakter gnomiczny i opisuje czynność trwającą¹⁴.

Fragment z Łk 1, 47 stanowi jedyne miejsce w NT, w którym jest mowa o radości w Bogu Zbawcy¹⁵. Wspomniany werset nie ma więc nowotestamentowych paralel, natomiast posiada wiele odniesień w ST (por. 1Sm 2, 1; Ps 9, 15; 13(12), 6; 35(34), 9; 95(94), 1; Ha 3, 18). Fakt ten potwierdza archaiczny charakter hymnu i jego zależność od myśli i języka ST¹⁶.

Werset 47 stanowi ponadto paralelizm synonimiczny i jednocześnie progresywny wobec w. 46b¹⁷. Bóg wysławiany przez Maryję jest nie tylko Panem (κύριος), Bogiem (θεός), lecz także Zbawicielem (σωτήρ), co więcej moim Zbawicielem. Magnificat jest więc pieśnią na cześć Boga – Zbawiciela. Jest On motywem czasowników: μεγαλύνει – uwielbia i ἡγαλλίασεν – rozradował się. Temat zbawienia odgrywa w tym hymnie rolę fundamentalną, podobnie jak w całym dziele Łukasza¹⁸.

14 Por. D. L. Bock, *Luke*, vol. I (1,1–9,50), dz. cyt., s. 149; F. Blass, A. Debrunner, F. Rehkopf, *Grammatik des neutestamentlichen Griechisch*, Göttingen¹⁶1984, § 333.

15 Użycie słowa σωτήρ – Zbawca w Łk 1, 47 odróżnia ten fragment od innych tekstów Łukasza. W 1, 47 jest tytułem teologicznym określającym κύριος – Pan oraz θεός – Bóg. We wszystkich innych miejscach odnosi się do Jezusa. Ma więc wydźwięk chrystologiczny (por. Łk 2, 11; Dz 5, 31, 13, 23). Oprócz tego terminu w dziele Łukasowym pojawiają się pojęcia: zbawienie – σωτηρία (por. np.: Łk 1, 69.71.79; 19, 9; Dz 4, 12; 7, 25), ocalenie – σωτήριον (por. Łk 2, 30; Dz 28, 28) oraz czasownik zbawiać – σώζειν (por. Łk 6, 9; 7, 50; Dz 2, 21; 11, 14 itd.), które opisują działanie Jezusa. Tego typu terminologia pojawia się w momentach niebezpieczeństwa, przede wszystkim w kontekście podróży, szczególnie na morzu lub w przypadku uniknięcia śmierci. Por. S. Grasso, *Luca*, dz. cyt., s. 77.

16 Por. A. Valentini, *Il Magnificat e l'opera lucana*, art. cyt., s. 401.

17 Tamże, s. 411.

18 Zbawienie jest centralnym tematem całego dzieła Łukasza. Por. A. Valentini, *Il Magnificat e l'opera lucana*, art. cyt., s. 409; W. C. Van Unnik, *La notion de σώζειν "sauver" et de ses dérivés dans les évangiles synoptiques*, w: *La formation des évangiles*, Recherches bibliques II, Bruges 1957, s. 193. Również w *Dziejach* dominuje ta idea. Por. A. Valentini, *Il Magnificat e l'opera lucana*, art. cyt., s. 409; E. M. B. Green, *The Meaning of salvation*, 1965, s. 125.

4. Magnificat – hymn sławiący boże miłosierdzie

W wersecie 48. czytamy, że Bóg *wejrzał na uniżenie Służebnicy swojej*. Czasownik ἐπιβλέπειν ἐπί – *spojrzeć na* opisuje wejrzenie pełne miłości (por. 1Sm 1, 11; 9, 16)¹⁹ i koresponduje z określeniami: ἐπελεύσεται ἐπὶ σέ – *zstąpi na Ciebie* oraz ἐπισκιάσει σοι – *osłoni Cię* (w. 35)²⁰. W naszym kontekście wyrażenie ἐπιβλέπειν ἐπί – *spojrzeć na* łączy się z terminem ταπείνωσις, który opisuje stan upokorzenia, ubóstwa, przygnębienia, bezpłodności, ucisku, smutku. W świecie greckim wyraz ταπείνωσις odpowiada frustracji, karze²¹. Stan ducha Maryi jest jednak inny. Nie ma powodu dla którego miałaby czuć się strapiona. Nie jest bezpłodna jak Anna (por. 1Sm 1, 11), ani prześladowana jak Hagar, nie jest też w niewoli jak lud Izraela w Egipcie (por. Pwt 26, 7)²². Maryja wchodzi w krąg *ubogich Jahwe*, którzy niewiele znaczą, mają niskie pochodzenie i nie mogą odmienić swej sytuacji²³. Tego typu osoby są szczególnie objęte Bożą troską: *Ty jesteś Bogiem pokornych, wspomóżycielem uciśnionych, opiekunem słabych, obrońcą odrzuconych i wybawcą tych, co utracili nadzieję* (Jdt 9, 11). Nadto odczuwa swą małość, nieadekwatność wobec powierzonego Jej zadania, pokładając jednocześnie niezachwianą ufność w Boga. Należy do tych, którzy się Go boją (por. w. 51), spełnia zatem warunek związany nierozzerwalnie z pokorą²⁴. Wierzy w moc Boga, który na przestrzeni dziejów wywyższa pokornych (ταπείνους – w. 52). Dlatego też czuje się Służebnicą Pańską (ἡ δούλη κυρίου – w. 38)²⁵.

19 Por. I. H. Marshall, *The Gospel of Luke. A Commentary on the Greek Text*, Grand Rapids, 1978, s. 82.

20 Por. F. Bovon, *Das Evangelium nach Lukas (Lk 1, 1-9,50)*, Evangelisch-Katholischer Kommentar zum Neuen Testament III/1, Zürich, Neukirchen-Vluyn 1989, s. 88.

21 Por. S. Grasso, *Luca, dz. cyt.*, s. 77.

22 Tamże.

23 Por. G. Rossé, *Il vangelo di Luca. Commento esegetico e teologico, dz. cyt.*, s. 71; I. H. Marshall, *The Gospel of Luke. A Commentary on the Greek Text, dz. cyt.*, s. 82.

24 Por. S. Grasso, *Luca, dz. cyt.*, s. 79.

25 W tradycji biblijnej – w odróżnieniu do świata greckiego, który považał człowieka ze względu na jego siłę i moc – pokora staje się zaletą (por. Prz 16, 19: *lepiej być skromnym wśród pokornych, niż łupy dzielić z pysznymi*; Syr 20, 11: *Zdarza się poniżenie z powodu chwały, a znajdzie się taki, który po uniżeniu podniesie głowę*). Ewangelia Łukasza przestrzega przed wywyższaniem się (por. 14, 11; 18, 4). W tradycji chrześcijańskiej pokora jest częścią statusu bycia chrześcijaninem (por. Rz 12, 16; 2Kor 7,

Łukasz podkreśla godność Matki Mesjasza. Jej macierzyństwo będzie zawsze podziwiane i otoczone szacunkiem. Przyjęcie przez Maryję planu Bożego objawionego przez Gabriela sprawia, że zarówno *od teraz*²⁶ (ἀπὸ τοῦ νῦν) jak i w przyszłości pokolenia rozpoznają w Niej osobę szczęśliwą²⁷.

W życiu Maryi Bóg dokonał *wielkich rzeczy*. W Biblii *wielkie rzeczy* wskazują na cuda zdziałane przez Jahwe. Dotyczą one, jak już wspomnieliśmy, przede wszystkim dzieła wyzwolenia z Egiptu²⁸ (por. Pwt 10, 21; 11, 7; Ps 106 (105), 21). Obecnie zaś odnoszą się do poczęcia Syna w łonie Maryi. Bóg objawia się w tych wydarzeniach jako potężny (ὁ δυνατός) i święty (ἅγιον τὸ ὄνομα αὐτοῦ), czyli nieprzewidywalny w czynach i nieprzenikniony w swym bycie, a jednak bliski poprzez życie poczęte w Maryi²⁹.

Boże działanie wyróżnia miłosierdzie (hbr. רַחֲמִים, gr. ἔλεος), które jest przymiotem Boga³⁰. Pokazuje ono cierpliwą miłość Boga i stanowi Jego znamioną cechę. Bóg śpieszy z pomocą swemu ludowi na mocy zawartego z nim przymierza (por. Wj 34, 6; Pwt 7, 9.12; 2Sm 7, 15). Miłosierdzie

6; 11, 7; Ef 4, 2; Flp 4, 12.13; Kol 3, 12; Jk 1, 9-10; 4, 6; 1P 5, 5), który znajduje swój fundament w pokornym Mesjaszu (por. Mt 11, 29). Tamże.

26 Wyrażenie ἀπὸ τοῦ νῦν – *od teraz* ma ważne znaczenie. Wskazuje, że w Bożym planie zaszła istotna zmiana. *Od teraz* rzeczywistość jest już inna (por. Łk 5, 10; 12, 52; 22, 18; Dz 18, 6). Por. D. L. Bock, *Luke*, vol. I (1,1–9,50), dz. cyt., s. 149. *Od teraz* inauguruje nową epokę zbawienia. Por. J. A. Fitzmyer, *The Gospel According to Luke* (I-IX), dz. cyt., s. 367.

27 Wyrażenie μακαριοῦσιν με πᾶσαι αἱ γυναῖκες (*uważać mnie będą za szczęśliwą wszystkie pokolenia*) nawiązuje do Lei, która porodziła Aszera (por. Rdz 30, 13: μακαρίζουσιν με αἱ γυναῖκες [*kobiety będą mnie zwały szczęśliwą*]).

28 Wyjście z Egiptu stanowi dla Izraelitów źródło ich wszelkich uwielbień Boga (por. Pwt 3, 24). Por. F. Bovon, *Das Evangelium nach Lukas* (Lk 1, 1–9,50), dz. cyt., s. 89.

29 Por. G. Rossé, *Il vangelo di Luca. Commento esegetico e teologico*, dz. cyt., s. 71. W Ewangelii Łukasza potęga Boga objawia się już od początku ziemskiego życia Jezusa, a nie jedynie w Jego publicznej działalności i w zmartwychwstaniu. Tamże, przypis 128. Tytuł ὁ δυνατός – *potężny, mocny* przynależny jest w ST i judaizmie wojownikowi Bożemu, który walczy dla dobra swego ludu i go wybawia (por. Ps 44, 4-8; 89, 9-10; 112, 2; So 3, 17; 2Mch 3, 24; 3Mch 5, 51).

30 Por. S. Grasso, *Luca*, dz. cyt., s. 79.

4. Magnificat – hymn sławiący boże miłosierdzie

oscyluje więc między wiernością Boga wynikającą z przyjętego zobowiązania a Jego darmością, którą wyróżnia hojność i bezinteresowność³¹.

Łaskawe i pełne miłości działanie Boże skierowane jest do *tych, co się Go boją*. Biblijna bojaźń nie oznacza strachu czy terroru względem Boga, lecz jest wyrazem miłości do Niego, będącej konsekwencją słuchania Jego słowa (por. Pwt 4, 10; 8, 6). Ponadczasową i niezmienną wierność Boga dobrze wyraża określenie εἰς γενεὰς καὶ γενεὰς – *na pokolenia i pokolenia* (por. Ps 100(99), 5; Iz 51, 8)³². Doświadczenie Maryi jest paralelne do doświadczeń ludzi wierzących na przestrzeni dziejów. Matka Pana liczy na wierność Boga także względem przyszłych pokoleń (por. 1, 54-55).

Boże dzieła miłosierdzia opisane w 1, 51-53 ukazują, że Maryja jest jedną z wielu szczęśliwych bojących się Boga. Łukasz pragnie, by jego czytelnik zwrócił na ten fakt szczególną uwagę. Zachęca również, by praktykował bojaźń i mógł w ten sposób zobaczyć Boże działanie³³.

UWIELBIENIE BOGA ZA DZIAŁANIE OBJMUJĄCE WSZYSTKICH LUDZI (ww. 51-53)

Wersety z Łk 1, 51-53 opiewają działanie Boże dokonujące się nieustannie na przestrzeni dziejów. Jest ono widoczne w ST, urzeczywistnia się w Maryi i będzie realizować się w przyszłości we wspólnocie wierzących. Eschatologiczne zbawienie kieruje się zasadą: *Tak oto są ostatni, którzy będą pierwszymi, i są pierwsi, którzy będą ostatnimi* (Łk 13, 30; por. Łk 14, 11; 16, 19-31; 18, 14; por. Łk 3, 4-6; 6, 20-26)³⁴.

31 Por. G. Rossé, *Il vangelo di Luca. Commento esegetico e teologico*, dz. cyt., s. 72. Miłosierdzie Boże zostało także zauważone przez bliskich i krewnych Elżbiety, gdy w podsztych latach porodziła swego syna (por. Łk 1, 58) i podkreślone przez Zachariasza w kantyku *Benedictus* (por. Łk 1, 71-72.78).

32 Septuaginta stosuje formę εἰς γενεὰν καὶ γενεὰν (por. Ps 49(48), 12; 90(89), 1).

33 Por. D. L. Bock, *Luke*, vol. I (1, 1-9, 50), dz. cyt., s. 152.

34 Schemat radykalnej zmiany pojawia się tutaj po raz pierwszy i odpowiada wyrażeniu *na upadek i powstanie wielu w Izraelu* (Łk 2, 34), które w opisie Łukasza odgrywa rolę fundamentalną. Por. L. T. Johnson, *Il Vangelo di Luca*, Torino

Wyrażenia: ἐποίησεν κράτος – dosł. *uczynił moc* oraz ἐν βραχίονι αὐτοῦ – *za pomocą swego ramienia* są semityzmami i pojawiają się w kluczowych tekstach opisujących wyzwalające działanie Boga, szczególnie w czasie exodusu (por. Wj 6, 1.6; Pwt 3, 24; 7, 19; 2Krl 17, 36)³⁵. Władza Boga ukazana jest więc w sposób antropomorficzny. Ramię (βραχίον) wraz z mocą (κράτος) podkreślają Jego autorytet³⁶. Bóg nie jawi się jako ktoś daleki lub nieobecny, czy niezainteresowany cierpieniami ludzi, lecz jako ktoś zaangażowany czynnie w ich wyzwolenie³⁷. Działanie Boże wyraża aoryst ἐποίησεν – *uczynił*. Najprawdopodobniej jest to tzw. aoryst gnomiczny opisujący czynność, która zawsze zachowuje swą ważność. Podobne znaczenie miałyby pozostałe aorysty występujące w ww. 51-54³⁸.

Bóg zatem rozciąga już teraz swą zbawczą moc nad tymi, którzy się Go boją i nikt nie zdoła Jemu się przeciwstawić³⁹. Jego troska o swój lud jest szczególnie widoczna wówczas, gdy rozprasza pysznych. Czasownik διασκορπίζειν – *rozpraszać* należy do słownictwa militarnego i opisuje zwycięstwo nad wrogiem. Pochodzi od rzeczownika σκορπίος – *skorpion*, który oznaczał machinę wojenną używaną jako wyrzutnia kamieni. Posia-

2004, s. 41. Klęska jednych (por. w. 51b) jest ocaleniem dla drugich (por. w. 51a). Por. F. Bovon, *Das Evangelium nach Lukas (Lk 1,1-9,50)*, dz. cyt., s. 90.

35 Por. J. Nolland, *Luke 1-9,20*, dz. cyt., s. 71.

36 Por. D. L. Bock, *Luke*, vol. I (1, 1-9, 50), dz. cyt., s. 153.

37 Por. S. Grasso, *Luca*, dz. cyt., s. 81.

38 Por. J. A. Fitzmyer, *The Gospel According to Luke (1-IX)*, dz. cyt., s. 361; F. Blass, A. Debrunner, F. Rehkopf, *Grammatik des neutestamentlichen Griechisch*, dz. cyt., § 333. Jednak nie wszyscy egzegeci podzielają tę opinię. Niektórzy dostrzegają w aorystach z ww.51-54 tzw. aoryst profetyczny, który wydarzenia przyszłe przedstawia jako już zrealizowane. Por. D. L. Bock, *Luke*, vol. I (1,1-9,50), dz. cyt., s. 155; H. Schürmann, *Das Lukasevangelium. Erster Teil, Kommentar zu Kap. 1,1 – 9,50*, dz. cyt., s. 75. Zbawienie bojących się Boga jest więc tak pewne, że może być widziane jako już spełnione. Marshall uważa z kolei, że aorysty w ww. 51-54 stanowią prawdopodobnie profetyczne perfectum, albo odnoszą się do przyszłych wydarzeń, które rozpoczęły się już w czasach hymnu i w ten sposób są częściowo zrealizowane. Por. I. H. Marshall, *The Gospel of Luke. A Commentary on the Greek Text*, dz. cyt., s. 84.

39 Por. W. Michaelis, κράτος, *Theologisches Wörterbuch zum Neuen Testament*, herausgegeben von G. Kittel, Stuttgart 1938, Bd. III, s. 907, 25-30.

4. Magnificat – hymn sławiący boże miłosierdzie

dała ona w swej konstrukcji ramię działające jak kolec jadowy skorpiona⁴⁰ i czyniła spustoszenia wśród wrogów. Wspomniany wyżej czasownik podkreśla, że Bóg ma absolutną władzę nad υπερήφανους, czyli zuchwałymi, chełpliwymi (por. Rz 1, 30; 2Tm 3, 2; Jk 4, 6; 1P 5, 5). Termin υπερήφανος zachowuje zawsze swój negatywny wydźwięk. Opisuje pychę, którą podkreśla wyrażenie διανοία καρδιάς αὐτῶν. Διάνοια oznacza *myśl, zamysł*. Celownik διανοία znajduje się w relacji do serca, które w języku biblijnym stanowi centrum wewnętrznego życia człowieka (por. 1Sm 16, 7; Prz 4, 23), jest siedzibą rozumu i źródłem myśli (por. 1Krn 29, 18; Hi 12, 3)⁴¹. Bóg rozprasza więc pysznych ze względu na *myśli* (dosł. *myśl*) *ich serca*.

Bóg dokonuje także zmiany dotychczasowego porządku społecznego. Zwraca się przeciwko tym wszystkim, którzy sprawują władzę w sposób despotyczny i z Nim się nie liczą. Natomiast wspiera i wywyższa pokornych⁴². Prawda ta stanowić będzie mesjański program, który Jezus obwieści w synagodze w Nazarecie (por. Łk 4, 18-19). W hymnie Maryi znajdujemy już jego zapowiedź. Przyjście na świat Jezusa oznacza koniec wielu przywilejów i jednocześnie kres wielu ucisków⁴³. Magnificat odpowiada zatem hebrajskiej mądrości i nauce o odpłacie⁴⁴: *Pan wyrzucił trony władców, a na ich miejsce posadził pokornych* (Θρόνους ἀρχόντων καθείλεν ὁ κύριος καὶ ἐκάθισε πραεῖς ἀντ' αὐτῶν) (Syr 10, 14).

Bóg napełnia głodnych dobrami (por. 1Sm 2, 5; Ps 107(106), 9; 146(145), 7; Ps 5, 10-11). Łukasz powróci do tego tematu w 6, 21 obwieszczając, że głodni zostaną nasyceni. Słowo *dobra* (ἀγαθά) podobnie jak *wywyższać* (ὑψοῦν) [por. w. 52b] wyrażają coś znacznie więcej niż

40 Por. S. Grasso, *Luca*, dz. cyt., s. 81, przypis 74.

41 Por. J. Behm, καρδιά, *Theologisches Wörterbuch zum Neuen Testament*, dz. cyt., Bd. III, s. 907, 25-30.

42 Myśl o obaleniu władców i wywyższeniu pokornych pojawia się także w tekstach ST (obalenie – por. Hi 5, 11; 12, 19; 1Sm 2, 7; Syr 10, 14; Jdt 9, 3; wywyższenie – por. Ps 147(146), 6; Syr 10, 14; 1Sm 2, 7).

43 Por. F. Bovon, *Das Evangelium nach Lukas (Lk 1,1–9,50)*, dz. cyt., s. 91. Bóg poprzez swą interwencję, widoczną w narodzinach obiecanego Zbawiciela, odnawia wszystko, dlatego dawne reguły okazują się bez znaczenia. Por. J. Ernst, *Das Evangelium nach Lukas*, Regensburg⁶ 1993, s. 70.

44 Por. F. Bovon, *Das Evangelium nach Lukas (Lk 1,1–9,50)*, dz. cyt., s. 91.

konsumpcyjne dobra i społeczny status⁴⁵. Wiążą się bowiem z eschatologicznymi dobrami (u Łk – Duch Święty [por. 9, 13]) oraz z wywyższeniem Chrystusa (por. Dz 3, 22; J 3, 14). Bogaci natomiast są odsyłani dosł. jako *puści* (κενοῦς), czyli niczego nie posiadający (por. 1Sm 2, 5; Hi 15, 29; Jr 17, 11). Łukasz mocno karci bogatych mających poczucie niezależności (por. 6, 24-26; 12, 19-20; 16, 25; 21, 1-4) i ostrzega ich przed ostatecznym potępieniem (por. 12, 21)⁴⁶. Nie odrzuca całkiem możliwości posiadania dóbr materialnych, lecz mocno zachęca, by się nimi hojnie dzielić⁴⁷.

UWIELBIENIE BOGA ZA DOBRO WYŚWIADCZONE IZRAELOWI (ww. 54-55) ORAZ POWRÓT MARYI DO DOMU (w. 56)

Wersety z Łk 1, 54-55 mówią o działaniu Boga na korzyść Izraela określonego mianem Jego sługi (por. Iz 41, 8; 44, 1.21; 45, 4; 48, 20). Bóg wspomaga Izraela. Bożą troskę o Izraelitów opisuje czasownik ἀντιλαμβάνεσθαι, który oznacza *zająć się kimś, przychodzić z pomocą, zadać sobie trud ze względu na kogoś* (por. Iz 41, 8-10; 42, 1; Syr 2, 6). W psalmach wyraz ἀντιλαμβάνεσθαι ma wyraźnie soteriologiczne znaczenie (por. Ps 18(17),

45 Tamże.

46 Proklamacja szczęścia w błogosławieństwach w wersji Łukasza nie odnosi się do ubogich duchem (por. Mt 5, 3), lecz dotyczy tylko ubogich (por. Łk 6, 20). Bogatych zaś ostrzega przed utratą zbawienia (por. Łk 6, 24; 12, 13-21; Łk 16, 19-31). Bogactwo samo w sobie nie jest czymś złym, przeciwnie stanowi znak błogosławieństwa. Może jednak zrodzić w człowieku poczucie samowystarczalności zarówno w relacji do Boga jak i drugiego człowieka. Wówczas pojawia się brak wrażliwości na najbardziej pilne potrzeby ludzkie. Por. S. Grasso, *Luca, dz. cyt.*, s. 81.

47 W związku z tą interpretacją należy unikać dwóch błędów. Nie można nadawać duchowego sensu materialnym odniesieniom tam, gdzie pojawia się ostrzeżenie przed przywiązywaniem się do bogactw i ignorować związane z nim niebezpieczeństwa. Nie wolno również zapominać o kontekście hymnu, który wychwala bojących się Boga, i pozbawiać go duchowego elementu. Gdyby nie uwzględniło się *Sitz im Leben* hymnu, wówczas mógłby się okazać manifestem działalności politycznej, pozbawionym jakichkolwiek duchowych treści. Tymczasem hymn wyraża ufność i potrzebę zwrócenia się ku Bogu. Por. D. L. Bock, *Luke*, t. I (1, 1-9, 50), *dz. cyt.*, s. 158.

4. Magnificat – hymn sławiący boże miłosierdzie

36; 41(40), 13; 118(117), 13). W Dz 20, 35 oznacza natomiast zachętę do opieki nad słabymi. W naszym kontekście pomoc udzielana Izraelowi stanowi antytezę do rozproszenia wyniosłych (por. w. 51b) i pokazuje moc Bożego ramienia (por. w. 51a)⁴⁸.

Wzmianka o Bożej pamięci (μνηστέεσθαι – *przypominać sobie, pamiętać*) jest typowym starotestamentalnym antropomorfizmem pojawiającym się szczególnie w psalmach (por. Ps 74(73), 2; 105(104), 8.42; 119(118), 49. Uzmysławia nam ona przyczynę Bożego działania⁴⁹, które wyraża wierną miłość Boga (ἐλέους – por. 1, 50). Bóg pozostaje więc wierny obietnicom przymierza, które zawarł z Abrahamem (por. Rdz 12, 2-3; 15, 5; 17, 7-8; 18, 18; 22, 17), protoplastą Izraela i dosł. jego *nasieniem* (w. 55a).

Pan wypełnia swe obietnice *jak zapowiedział* (ἐλάλησεν). Czasownik λαλεῖν w pozabiblijnym języku greckim posiada wydźwięk negatywny. Oznacza plotkowanie, czcza gadaninę⁵⁰. W Septuagincie uzyskuje nowy sens. Objasnia zazwyczaj hebrajskie słowo דבר, czyli *mówić*. Natomiast w dziele Łukasza zawiera w sobie wymiar profetyczny⁵¹ i wyraża zbawczą zapowiedź. Zatem obietnica złożona Abrahamowi i jego *nasieniu* jest związana ze zbawieniem i nie będzie nigdy zapomniana lub odwołana przez Boga.

Wydaje się rzeczą dziwną, że Maryja nie pozostała u swej krewnej aż do czasu narodzin Jana. Wówczas byłaby jej najbardziej pomocna. Łukasz ma jednak własne literackie cele⁵². Poprzez dane dotyczące czasu (szósty miesiąc Elżbiety [por. w. 36], trzymiesięczny czas pobytu Maryi u swej krewnej [por. w. 56]) ewangelista łączy scenę Zwiastowania z Nawiedzeniem świętej Elżbiety. Również uwaga dotycząca powrotu Maryi wpisuje

48 Por. J. Nolland, *Luke 1-9,20, dz. cyt.*, s. 73.

49 Por. I. H. Marshall, *The Gospel of Luke. A Commentary on the Greek Text, dz. cyt.*, s. 85. Fitzmyer natomiast dostrzega w μνηστέεσθαι bezokolicznik celu. Por. J. A. Fitzmyer, *The Gospel According to Luke (I-IX), dz. cyt.*, s. 368.

50 Por. A. Valentini, *Il Magnificat e l'opera lucana, art. cyt.*, s. 423.

51 Tamże. Czasownik λαλεῖν pojawia się 31 razy w Ewangelii Łukasza i 46 razy w Dziejach. Już sama częstotliwość podkreśla jego doniosłość w dziele Łukasza.

52 Por. J. A. Fitzmyer, *The Gospel According to Luke (I-IX), dz. cyt.*, s. 369.

się w literacki schemat (por. ww. 23.38.56; 2, 20.29.51). Słusznie można mówić o „*wersecie powrotu*”, który ma znaczenie jedynie na płaszczyźnie literackiej⁵³.

PODSUMOWANIE

W kompozycji Łukasza Magnificat jest maryjnym hymnem sławiącym miłosierdzie Boże. Bóg objawia się w historii w wymiarze transcendentnym (Pan, Bóg, Święty) i immanentnym (Zbawca, Potężny, Czyniący wielkie rzeczy). Te dwa wymiary łączy ze sobą Jego miłosierdzie⁵⁴. Rozciąga się ono na całe wieki nad tymi, którzy trwają przed Nim w bojaźni, czyli w szacunku i miłości. W najbardziej radykalny sposób doświadczyła tego Maryja. Boża interwencja w życiu Maryi oddana greckim terminem *μεγάλα* – *wielkie rzeczy* przywołuje miłosierdzie okazane całemu Izraelowi podczas wyzwania z niewoli egipskiej. Bóg wejrzał z miłością na Jej niski status społeczny i poczucie bezradności wobec powierzonej Jej misji. Łukasz podkreśla, że miłosierdzie Boże, będące przedmiotem uwielbienia ze strony Maryi, ogarnia szczególnie wszystkich poniżonych, pokornych, głodnych. Bóg ich wywyższa i nasycy eschatologicznymi dobrami. Natomiast stanowczo sprzeciwia się możnym, wyniosłym, samowystarczalnemu. Pozbawia ich władzy i związanych z tym przywilejów. Bóg wciąż pamięta również o Izraelu. Nie wycofuje swego miłosierdzia wynikającego z przymierza, które z nim zawarł. Magnificat przypomina, że Bóg jest obecny w samym centrum ludzkich dziejów i objawia się w nich ze swym miłosierdziem oraz kerygmatycznym sądem wzywającym do nawrócenia.

53 Por. J. Ernst, *Das Evangelium nach Lukas*, dz. cyt., s.71.

54 Por. S. Grasso, *Luca*, dz. cyt., s. 82.

ZUSAMMENFASSUNG

Stanislaw Witkowski MS

MAGNIFICAT – EIN HYMNUS, DER DIE BARMHERZIGKEIT GOTTES BESINGT (Lk 1,46-56)

Im Evangelium des Lukas ist das Magnificat ein marianischer Hymnus, der die Barmherzigkeit Gottes lobpreist. Gott offenbart sich in der Geschichte in der transzendenten (der Herr, Gott, der Heilige) und immanenten Dimension (der Erlöser, der Mächtige, der Vollbringer der Grosstaten). Seine Barmherzigkeit verbindet diese zwei Dimensionen. Sie erstreckt sich auf alle Jahrhunderte über die Menschen, die vor ihm in der Furcht, das heisst in der Ehre und in der Liebe beharren. Am meisten hat es Maria erfahren. Die durch das griechische Wort *μεγάλα* (die Grosstaten) in Marias Leben ausgedrückte Gottesintervention ruft die dem Ganzen Volk erwiesene Barmherzigkeit während der Befreiung aus Ägypten herbei. Gott schaute mit Liebe auf ihren niedrigen gesellschaftlichen Status und ihre Ratlosigkeit angesichts der ihr anvertrauten Mission. Lukas unterstreicht, dass die Barmherzigkeit, die Maria lobpreist, besonders alle Niedrigen, Demütigen und Hungernden umfasst. Gott erhebt sie und sättigt sie mit eschatologischen Gütern. Dagegen widersetzt er sich entschlossen den Mächtigen, Hochmütigen und Selbstgenügsamen. Er beraubt sie ihrer Macht und ihrer Vorrechte, die mit ihr verbunden sind. Gott erinnert sich auch immer an Israel. Er zieht seine Barmherzigkeit, die sich aus dem Bund, den er mit ihm geschlossen hat, nicht zurück. Das Magnificat bringt in Erinnerung, dass Gott im Zentrum menschlicher Geschichte anwesend ist und sich in ihr durch seine Barmherzigkeit und durch uns sein zur Umkehr rufendes kerygmatisches Gericht offenbart.